

Snacka om nyheter med dina elever

Vad är nyheter – i en digital tid?

Fria nyhetsmedier spelar en central roll för det offentliga samtalet i en demokrati. Krisen för papperstidningarna omtalas ibland som en kris också för demokratin. Samtidigt föds en ny typ av journalistik där allmänheten är allt mer deltagande och medskapande via digitala medier.

Att syssla med nyheter i skolan är mer än att uppmärksamma dagsaktuella händelser eller lösa nutidskryss. Det kan också handla om att väcka elevernas intresse för nyheter som företeelse, hur vi definierar journalistik och vad som egentligen är ”nytt” med nyheter på nätet.

Ett mediekritiskt förhållningssätt till nyheter kan handla om att försöka vårda den rådande journalistiken genom att påtala enskilda övertramp. Det kan också handla om att bedriva aktivism för att förändra journalistiken i grunden, till exempel utifrån vem som hörs och syns i nyheterna. Men det kan även handla om att på ett reflekterande sätt undersöka och förhålla sig till de strukturer som styr medierna.

En aktuell fråga är om kvaliteten på journalistiken hotas när den bedrivs på internet – och om det i så

fall är ett problem för demokratin. En viktig förändring är att vi numera är många som är delaktiga i att dela och vidareföra nyheter och opinionsbildande inlägg på sociala medier. De traditionella nyhetsmedierna kompletteras av våra egna aktiviteter i digitala medier. Tillgången till medieverktygen har demokratiserats – och mediekunnighet, journalistik och källkritik är därmed en allt viktigare angelägenhet för alla.

Nyheter på Facebook

De traditionella nyhetsmedierna lever vidare sida vid sida med nya medieformer. I början av maj kunde det svenska undersökningsföretaget Mediasion berätta att Facebook allt mer positionerat sig som en plattform för nyhetskonsumtion. Första kvartalet 2016 konsumerade varannan svensk i åldern 15–74 år dagligen nyheter via den sociala mediejätten.

I april 2015 lanserade Facebook funktionen Instant Articles som tillåter mediehus att publicera delar av sitt material i plattformens nyhetsflöde. I Sverige har flera stora aktörer som Aftonbladet, Expressen och Sydsvenskan på försök anslutit sig till tjänsten. Att

läsa och dela nyhetsartiklar är numera en av de vanligaste aktiviteterna på Facebook.

Facebook har onekligen publiken. Kritikerna varnar för att Instant Articles kan göra att nyhetsmedierna förlorar sin egen relation till läsarna och därmed den direktrafik till den egna webben som gör det möjligt att sälja annonser.

En annan typ av kritik handlar om Facebooks oklara publiceringsregler som skapats för att fungera i hela världen. En viss typ av rasistiska tillmälen tillåts, medan annat material är bannlyst. När Gefle Dagblad den 6 september 2015 publicerade en nyhet på Facebook om att mammografi ska bli gratis i hela landet illustrerades artikeln med en bild från en mammografiundersökning. Det nakna bröstet blev för mycket för Facebook som tog bort artikeln och spärrade samtliga administratörer för Gefle Dagblads Facebooksida.

Vad är en nyhet?

En generell fråga att återkomma till i samtal med eleverna kan vara: ”Vad är en nyhet?” Någon vedertagen definition finns inte. Svaret härleds därför

ofta ur den dagliga journalistiska praktiken i olika medier. Mer relevant är därför att fråga: ”Vad blir en nyhet?” Stora nyheter brukar handla om politik, ekonomi, brott och olyckor; med kort geografiskt eller kulturellt avstånd.

Detta svar kompliceras av att olika medier gör sin egen nyhetsvärdering utifrån olika föreställningar om vad publiken förmodas vilja ha och utifrån sin redaktionella profil. Kvällstidningar, morgontidningar, veckotidningar och facktidningar gör utifrån detta olika val.

Nyheter med bra bilder har lättare att bli nyheter i ett bildmedium än nyheter utan bilder. I många fall har verkligheten anpassats för nyhetsmediernas behov, till exempel med särskilda pressträffar eller fototillfällena för journalister. Därför kan journalistiken inte längre rapportera om en verklighet som är oberoende av mediernas logik.

Medier och journalistik har effekter på hur vi betraktar världen och hur vi väljer att agera. Nyhetsmediernas uppdrag är därför en angelägen diskussion i alla demokratiska länder. I denna debatt går att urskilja två ståndpunkter.

Det ena perspektivet handlar om nyhetsmedierna som en möjlig positiv kraft i demokratins tjänst. Här ställs ett moraliskt krav på medierna att beskriva verkligheten korrekt. Utmaningarna förväntas kunna lösas av olika regleringar och lagstiftning, till exempel tryckfrihet och offentlighetsprincip liksom meddelarfrihet och källskydd. Det är därför public service och presstödet är viktiga delar i den svenska mediepolitiken.

Det andra perspektivet handlar om mediernas roll i en marknadseko-

nomi; att medieföretagen är kommersiella aktörer som dels vill sälja ”nyheter” till oss, dels vill sälja vår uppmärksamhet till sina annonsörer. Det gör att innehållet aldrig kan vara objektivt, utan alltid är ett subjektivt val som gjorts utifrån vad som förväntas gå att ”sälja”. Tidningar som inte säljer läggs ned, oavsett deras betydelse för det offentliga, demokratiska samtalet. Utifrån detta perspektiv garanteras demokratin av kritiska och medvetna medieanvändare som förstår mediernas drivkrafter.

Vad är journalistik?

Journalistik är en arbetsmetod för att samla in och bearbeta information i syfte att rapportera om verkliga händelser. Journalistiken skildrar sådant som är sant och relevant, på ett opartiskt sätt, utifrån flera källor. De journalistiska arbetsmetoderna är ett sätt att bygga legitimitet och säkra kvalitet och journalistiken har av tradition hög trovärdighet.

Men de journalistiska uttrycksformerna, som artiklar, reportage, intervjuer och liknande, är också generer för olika typer av berättande som kan användas av den som arbetar med osaklig eller vinklad information, med reklam och propaganda.

Idag utmanas journalistiken på flera sätt. Slimmade nyhetsredaktioner, med begränsade intäkter från läsare och annonsörer, har allt mindre resurser för att producera eget material. Journalister hänvisas ofta till att bearbeta material från nätet eller pressmeddelanden. Att nyheter ensidigt bygger på utspel från olika intressenter kan i förlängningen påverka förtroendet för journalistiken. Medierna ska inte syssla med att göra nyheter av pr-insatser, menar kritiker-

na. Marknadsföring är inte nyheter. Men allt som någon vill dölja är däremot en nyhet.

Samtidigt har dagspressens minskade annonsintäkter gjort att medieföretag sålt ut journalistikens uttryck till olika typer av samarbeten med partners som annars skulle ha köpt vanlig reklamplats. Fenomenet kallas ”native advertising” vilket innebär att reklamtext presenteras som vanliga artiklar och därmed åker snålskjuts på journalistikens trovärdighet. Oftast är dessa texter markerade med en vinjett, men ibland kan det vara svårt att se skillnad, det gäller särskilt på webben. Journalistikens trovärdighet utnyttjas också av mörka krafter som sysslar med desinformation och propaganda.

De senaste åren har svenska medier rapporterat om hur Ryssland satt i system att sprida falska nyheter utomlands i syfte att destabilisera demokratin i andra stater. Rapporteringen om ryska ”trollfabriker” gjorde att Språkrådet år 2015 tog in begreppet i sin nyordslista med betydelsen ”organisering av nättroll och bloggare som har till uppgift att sprida propaganda”. Syftet är att skapa falska ”källor”, väcka debatt i traditionella medier och piska upp opinionsbildningen.

En växande misstro mot traditionella medier och etablerade samhällsinstitutioner är idag själva livsluften på nätforum som till exempel Flashback, Fria Tider och Apxplat (som tidigare hette Politiskt Inkorrekt). De påstår att de ”djupgranskar och bevakar ämnen som får snålt med utrymme i övrig svensk press”, men driver en tendentiös och många gånger hatfylld kampanj mot invandring och feminism.

Vad är nytt med nätyheter?

Medieföretagens satsningar på att presentera nyheter på webben har förändrat journalistiken och vår upplevelse av nyheter. Medieforskaren Michael Karlsson har i boken "Nätyheter" (2010) visat hur journalistiken på webben omformats utifrån i huvudsak tre aspekter. Det handlar om interaktivitet, konvergens och kontinuerlig publicering.

För det första: Nätyheter bygger på interaktivitet, det vill säga olika typer av läsarmedverkan. Denna medverkan kan vara mer eller mindre kvalificerad. Det kan handla om allt från att skicka in bilder av väderfenomen till reportageserier som initierats och utvecklats med läsarnas medverkan.

För det andra: Nätyheter präglas av konvergens. Det innebär att tidigare separerade medieformer uppgår i varandra och erbjuds i samma distributionskanal. De flesta nyhetssajter arbetar med text, bild, tv, poddar och hyperlänkar. Tidningar på webben liknade till en början de traditionella tidningarna. Men när det nya mediet etablerats kunde dess potential utforskas och rör sig därmed bort från de gamla mediernas logik.

För det tredje: Nätyheter innebär kontinuerlig publicering; att sajten kan uppdateras när som helst, i ett ständigt flöde av information, istället för som med papperstidningen varje dag eller vid en särskild tv-sändning.

Kritiken har handlat om en oro för att kvaliteten på journalistiken försämras då nättjänsterna publicerar utan att först ha hunnit granska sitt material. Kanske kan man säga att kvaliteten på nätyheter sjunker då publiceringshastigheten ökar, men det förutsätter att man betraktar nyheter på nätet och nyheter i traditionella

medier med samma måttstock. Möjligen kan det handla om att de olika gestaltungsformerna intar olika positioner: snabba uppdateringar löpande på webben, fördjupade artiklar och analyser i längre artiklar.

Journalistik på internet är inte en färdig produkt, utan en process. Det nya med den digitala tekniken är att den inte i första hand är ett medium som kapslar in "nuet", utan erbjuder möjlighet till ett ständigt pågående samtal. Nätet ger ett provisoriskt intryck som gör att kommunikationen varken kan förkastas eller anses helt slutgiltig. Michael Karlsson beskriver nyhetsjournalistik på webben som en "elastisk process"; den är oförutsägbar och föränderlig, den kan länkas hit och dit, den tar hjälp av utomstående, den kan presenteras med hjälp av många olika medieformer, den är inte låst till form eller innehåll.

Vår tids frågor

Datorn och internet har gjort det möjligt för alla att nå ut till en global publik och etablera kontakt med andra. Men teknologin har också förändrat våra liv och vårt sätt att förhålla oss till omvärlden.

Kanske är den viktigaste kulturgärningen idag det ständigt pågående reflekterande samtal vi människor för med varandra, där vi använder

våra medier för att också förhålla oss till våra kommunikationstekniker. Kanske utgörs det främsta hotet i vår tid av en ökad segregering och ett ökat utanförskap – och de växande filterbubblorna med personifierad information på webben, där vår bild av omvärlden, och förståelsen för andra, inte utmanas eller överbryggas.

Skolan blir i denna tid en möjlig plats som kan erbjuda gemensamma referensramar och ge utrymme för källkritik och kunskap om hur information kan manipuleras och hur rykten kan spridas. Vi är numera också medaktörer på mediernas arena genom att vi själva producerar mediematerial, skapar debatt och delar nyheter med varandra i sociala medier.

Skolans uppdrag om källkritik måste därför kompletteras med basala kunskaper i journalistiskt tänkande som kan handla om olika överväganden kring vilket innehåll vi för vidare, kring hur vi förhåller oss till etiska frågor, som kan röra personlig integritet, kränkningar och hat, men också kring hur vi skyddar vår egen upphovsrätt och andras när vi överläter vårt mediematerial att exploateras av kommersiella företag som Facebook, YouTube och Instagram.

KLAS VIKLUND

Följ debatten om nyheter

Den som söker en fördjupad diskussion kring aktuella nyhetshändelser kan följa debatten i några medier som tagit som sin uppgift att bevaka journalistik och medier.

Dagens Media, om journalistik och medier som affärsverksamhet, dagensmedia.se

Journalisten, Journalistförbundets tidskrift, vid sidan av fackliga frågor speglar journalistikens villkor, journalisten.se

Radioprogrammet Medierna skildrar och granskar det som sker i medierna i vid bemärkelse, sverigesradio.se/medierna

Viralgranskaren, tidningen Metros särskilda redaktion som granskar nyheter och rykten som sprids i sociala medier, metro.se/viralgranskaren

Rusta eleverna för propagandakriget

De pågår idag en modern form av psykologisk krigsföring där vi inte attackeras med konventionella vapen, utan konfronteras med information som vill undergräva tilliten till samhället. Syftet är att skada människors förtroende för demokratis institutioner.

Svenska medier har under de senaste åren avslöjat exempel på falska nyheter från Ryssland. Olika terrornätverk och extrema grupper arbetar med att etablera forum och mötesplatser på nätet för att värva medlemmar. Medierna uppvaktas ständigt med osanna meddelanden som har till syfte att påverka aktie- eller valutakurser. Men hur ser beredskapen för propagandakriget ut, i samhället och i skolan?

”Gränserna mellan fred, kris och krig är i upplösning. Den nya gene-

rationens krig startar med desinformation och propaganda.” Så skriver den tidigare diplomaten och chefredaktören Olle Wästberg i den nyligen utgivna antologin ”Kan Sverige försvaras – mot vad?” (2016). Boken diskuterar försvarspolitikens utmaningar i vår tid, där våra möjligheter att hantera desinformation och propaganda kommit att bli en allt viktigare fråga.

Internet har skapat nya möjligheter för propagandan. Det som publiceras i en tidning utsätts för viss granskning. På internet finns inte denna kontroll. Nätet har också kommit att bli en ekokammare där användaren främst möter dem som tycker som man själv och som bekräftar ens egen världsbild. Det som startat som rykten på nätet har i vissa fall tagits

upp och presenterats som verkliga nyheter i etablerade medier.

En demokrati måste hitta andra sätt att hantera informationskriget än diktaturen. I en demokrati handlar det inte om att släcka ned eller begränsa internet, utan om att rusta medborgarna för propagandakriget och öka medvetenheten om hur vi som medborgare kan undersöka de budskap vi möter.

I klassrummet finns möjlighet att diskutera hur olika nyheter dryftas eller rubriceras i olika kanaler, beroende på vem avsändaren är. Att lära eleverna att hitta strategier för hur de bör tänka innan de delar något i sociala medier hör också hit.

KLAS VIKLUND

Nyhetens dramaturgi

Större nyhetshändelser presenteras ofta som en del av ett drama som följer ett antal förväntade faser. Att kunna överblicka dessa faser underlättar den diskussion kring nyhetsvärdering och nyhetsförmedling som allt oftare följer som ett avslutande och avrundande steg. Gert Z Nordström, legendarisk professor i bildpedagogik, har använt en analysmodell som visar att nyhetsberättelser kan iscensättas utifrån dramaturgiska regler, ungefär på samma sätt som ett drama på en teater. Han har bland annat använt denna modell i skriften ”Terrorkriget i kvällspressen” (2002) där han analyserar hur svenska medier skildrade terrorattackerna mot USA den 11 september 2001

Följande iscensättningar kan ske parallellt, men för mer komplexa nyheter utvecklas de ofta i ett dramaturgiskt mönster under längre tid. Det kan vara intressant att tillsammans med eleverna utforska detta mönster och även ta del i reflektionen kring hur en nyhet presenterats.

En stor nyhet presenteras alltid med en *dramatisk iscensättning* som innebär att nyheten framställs som ett oväntat och överraskande avslöjande.

Därefter följer en *lyrisk iscensättning* som visar att händelsen orsakat en känslomässig reaktion. Vid allvarliga katastro-

fer innebär det ofta rapporter om den stora sorgen. (”Trösten söks i kyrkorna”)

Nästa fas brukar vara en *episk iscensättning* som innebär att nyheten lyfts fram som en del av en större och mer sammansatt berättelse, kanske som en del av ett historiskt förlopp. I vissa fall definieras här olika roller i dramat: vinnare och förlorare, förövare och drabbade.

Både mindre och större nyheter ges ofta en *didaktisk iscensättning* som innebär att nyheten lyfts fram på ett förklarande och undervisande sätt. Det kan ske i form av kommentarer, faktarutor, nyhetsgrafik eller liknande.

Allt oftare tillkommer också ett femte steg i form av en reflekterande fas där journalister och redaktörer analyserar formerna för nyhetsförmedlingen med sina läsare, ofta i relation till diskussioner som förts i sociala medier. Det kan ibland vara en mycket självkritisk reflektion som beskriver överdrifter och övertramp där medierna rannsakar sig själva. Denna gemensamma reflektion bidrar till att skapa transparens mellan journalistiken och publiken genom att bjuda in publiken i ett offentligt samtal om journalistiska överväganden.

Klas Viklund